

УЛОГА БЕЗБЈЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ У ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Драган Гаћеша

Факултет за безбједност и заштиту Бања Лука

Апстракт

Свједоци смо све већег угрожавања животне средине и промјена које настају у вези са тим. Човјек је коначно схватио опасности које угрожавају наше окружење, тј. биосферу и њене основне компоненте – ваздух, вода, земљиште и изграђену животну средину. О томе најбоље говоре и одржани скупови у Рио де Жанеиру, Кјоту, Копенхагену и прошле године у Дурбану у Африци, на којима, нажалост, нису постигнути жељени резултати. Очување здраве животне средине захтијева потпуније ангажовање сваког становника Земље, а да би се то постигло неопходно је исте обучити у смислу познавања свега оног што угрожава животну средину, начин на који се то врши и мјере које треба предузети на плану супротстављања угрожавању.

Кључне ријечи: безбједносна култура, еколошка безбједносна култура, безбједност, животна средина, екологија, одрживи развој, материје које угрожавају животну средину, едукација и др.

1. Појмовна одређења

1.1. Појам безбједности

Ријеч "безбједност" се често употребљава у свакодневном животу и у разним контекстима, тако да је веома тешко дефинисати. Посматрајући овај појам у најпростијем облику, може се казати да свако живо биће настоји да опстане и продужи своју врсту. На том путу срећу га многе нежељене препреке за које мора изналазити начине како да их уклони.

Проблемима дефинисања безбједности бавили су се многи теоретичари и практичари. У једној студији УН-а из 1986. године се наводи да је "безбједност стање у коме државе сматрају да нема опасности од војног напада, политичког притиска или економске присиле, тако да могу слободно да се развијају и напредују".¹ Очито је да је ова дефиниција мањкава, јер посматра безбједност у ужем смислу тако што се фокусира само на државу, а занемарује природне и техничке изворе и облике угрожавања безбједности. Развој технике и технологије је на таквом нивоу да безбједност може бити готово истовремено угрожена на цијелој Земљи (радијација, микроорганизми, озонски омотач и др.). С друге стране, у процесу глобализације којим се настоји објединити човјечанство на Земљи, држава ће све више губити на значају.

У Малој политичкој енциклопедији се каже да: "Безбједност у најширем политичко-правном смислу обухвата мере и активности чувања и заштите од угрожавања независности и интегритета једне земље (државе, нације) и унутрашњег уставног и правног поретка. У првом случају се говори о спољњој, а у другом о унутрашњој безбедности. Према објекту заштите разликују се национална, јавна,

¹ Стајић, Љ.: *Основи безбједности*, Драганић, Београд, 2006, стр. 25

колективна и лична и имовинска безбедност".¹ И овој дефиницији, као и претходној, могу се ставити сличне замјерке.

Нешто потпунију дефиницију безбједности у односу на претходне двије даје Слободан Милетић, који под безбједношћу подразумева "правно уређиваним и обезбеђиваним друштвеним односима, успостављено, одржавано и унапређивано стање у држави, које омогућава ефективну заштитеност државе и грађана који у њој живе од свих (спољних и унутрашњих) противправних аката (активности) којима се угрожава уставни поредак, суверенитет, независност и територијална целокупност државе, рад државних органа, обављање привредних и друштвених делатности и остваривање слобода, права и дужности човека и грађанина".²

Чини се да најпотпунију дефиницију безбједности од аутора са наших простора, сагласну времену у коме живимо, даје проф. Љубомир Стајић, који каже: *"Безбедност је својство неког реалног, друштвеног, природног или техничког субјекта (бића, творевине или ствари) испољено као успостављено, одржано или унапређено стање и (или) вредност, а која се изражава кроз испуњеност минимума одређених (безбедносних) стандарда својствених том субјекту, а што му омогућава реалну основу за опстанак, рад, раст и развој без обзира на носиоце, облике, време и место угрожавања"*.³

Најкраће речено, безбједност се може дефинисати као *стање заштитености вриједности (живих бића, творевина или твари - материја) без обзира на изворе, облике, носиоце, вријеме и мјесто угрожавања*. У основне вриједности које се штите спадају: човек као најинтелигентније биће способно да ствара, основне компоненте животне средине (ваздух, вода, земљиште) које се као вриједности у ранијим дефиницијама нису ни помињале, животињски и биљни свијет, људска права и грађанске слободе, имовина и друге вриједности.

У претходном излагању дате су дефиниције опште безбједности. Безбједност можемо третирати са више аспеката, или боље рећи врста. Тако, безбједност може бити војна, јавна, национална-државна, еколошка, саобраћајна, економско-социјална, здравствена и друге, које може одредити постојеће вријеме. Тако нпр. саобраћајна безбједност прије сто година уопште није била актуелна. Многи од ових посебних видова безбједности су међусобно повезани, тако да између њих постоји узрочно-последична веза. Сваки од њих има своју улогу, односно специфичности, што се види из нже наведеног текста.

Војна безбједност је у уској вези са националном безбједношћу. Она подразумева потребу предузимања мјера и активности којима се штити држава, па тиме и сама војска, чија је улога, прије свега, да штити државу од спољње агресије. Имајући у виду све присутнији процес глобализације, ова безбједност ће све више губити на значају.

Јавна безбједност обухвата веома широк спектар дјелатности. Њу карактерише веома велик број појава и догађаја којима се угрожава безбједност, од којих већина њих датира од постанка човјечанства. У такве појаве и догађаје спадају кривична дјела (убиства, разбојништва и разбојничке крађе, тешке крађе и крађе, силовања, проневере, фалсификати и др.), затим прекршаји против јавног реда и мира (туче и нарочито дрска понашања, угрожавање сигурности и др.). На сузбијању ових

¹ Мала политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1966.

² Милетић, С.: *Полицијско право*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 13.

³ Стајић, Љ.: *Основи система безбедности са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр. 28.

негативних појава непосредно ради велики број радника који је у саставу Министарства унутрашњих послова и других безбједносних агенција, док, примјера ради, на пословима еколошке безбједности која је пријетња човјечанству, непосредно ради веома мали број извршилаца.

Национална – државна безбједност. Њен основни задатак је да благовременим прикупљањем података открива непријатељске намјере према својој држави и доставља их највишем државном руководству, како би се предузеле све потребне мјере на плану њене заштите. И ова безбједност ће, слично војној, процесом глобализације у будућности губити на значају, јер се поставља питање шта ће бити њен објект заштите.

Еколошка безбједност представља нови - савремени облик безбједности, настао као потреба спречавања угрожавања животне средине, тј. њених основних компоненти – ваздуха, воде и земљишта. Ако се и једна безбједност може сматрати мултидисциплинарном и глобалном, онда је то еколошка безбједност. Због лошег стања у овој области може бити угрожена Земља (нпр. неконтролисано трошење озонског омотача, повећан - штетан ефекат стаклене баште, производња и злоупотреба генетски модификованих микроорганизама, прекомјерно радиоактивно зрачење, прекомјерна употреба пестицида и др.), што може довести до битног, па и потпуног уништења биодиверзитета.

Здравствена безбједност подразумијева потребу предузимања неопходних мјера да становништво буде физички и психички здраво, тј. да се благовремено отклоне узроци који могу довести до угрожавања здравља. Ово је првенствено посао здравствених радника, који ће убудуће, имајући у виду да патогени микроорганизми могу доводити до већих епидемија и пандемија због ослабљеног имунолошког система људи узрокованог прије свега нарушавањем природне равнотеже од стране човјека, имати посебну улогу. Поред микроорганизама, живот и здравље људи и других живих бића могу угрожавати токсични метали, пестициди, пластика и многе друге савремене штетне хемијске материје које нарушавају метаболичке процесе након чега се јављају многе болести. Ова врста безбједности је у најужој вези са еколошком безбједношћу.

Саобраћајна безбједност представља нови облик безбједности који је настао развојем технике и технологије. Она подразумијева заштиту учесника у саобраћају, којих је из дана у дан све више. У саобраћајним незгодама у свијету годишње у просјеку гине од 6 до 30 људи на 100.000 становника.

Економско-социјална безбједност подразумијева потребу сваког становника да располаже основним, односно егзистенцијалним средствима за живот. То подразумијева да држава треба организовати привредне и друге производне дјелатности тако да се материјално обезбиједи сваки појединац. Уколико тога нема, долази до угрожавања безбједности, јер се на незаконите начине покушавају реализовати ове потребе. Ова врста безбједности је у најнепосреднијој вези са јавном безбједношћу и њено угрожавање се испољава, прије свега, кроз вршење имовинских кривичних дјела.

Из наведеног се може закључити да еколошка безбједност постаје безбједност будућности, јер од квалитета ове безбједности зависи и опстанак човјека и свих других живих бића на Земљи. Озбиљније угрожавање ове врсте безбједности захтијева од Земљана изналажење нових планета у свемиру на којима се може организовати живот, што ће се у будућности за неких 100 до 200 година свакако десити.

1.2. Појам безбједносне културе

Да бисмо одредили појам безбједносне културе, претходно треба одредити појам опште културе, јер је безбједносна култура, заједно са осталим врстама културе, саставни дио опште културе. Термин култура потиче од латинске ријечи "*colere*", што значи гајити, његовати.

Прву дефиницију културе дао је Пуфендоре 1688. године. Он истиче да "култура обухвата све проналаске и уређаје који се примењују у људском животу, тј. одећу, језик, обичаје, уметност, а пре свега целу организацију цивилизованих грађанских друштава, кроз чије је формирање људска врста уведена у оквире одређеног поретка".¹

У свом дјелу *Примитивна култура* од 1871. године Едвард Тејлор наводи да су "култура и цивилизација сложена целина која обухвата знање, науку, веровања, уметност, право, морал, обичаје и сва друга умећа и навике које је стекао човек као члан друштвене заједнице".²

Савремено поимање културе односи се на дјелатност и понашање.

Безбједносна култура као термин често се помиње у свакодневном животу. Може се слободно казати да су и одређени политичари, указујући на значај безбједности своје земље, у својим говорима дали и основне поставке безбједносне културе. Ту се прије свега мисли на председника Индије, Махатму Гандија, и председника Португала, др Жоржа Сампаја. Махатма Ганди истиче да: "извор нашег права да будемо безбедни јесте наша дужност да се о тој безбедности старамо на прави начин, а безбедносна култура нам то омогућава".³

Председник Португала др Жорж Сампајо (Jorge Sampaio) истиче да: "статус грађанина подразумева одговорност за себе и друге; то је свест о властитим задацима и правима; пут ка солидарности и партиципацији; смисао за заједништво и дељење, незадовољство када је нешто непоштено и погрешно, жеља да се ствари побољшају, да се буде у служби одређених дешавања и да се она подстичу; дух инвентивности, смелости и ризика; размишљање праћено акцијом и промишљена акција".⁴ Из ове дефиниције произлази да су битни елементи безбједносне културе:

- *одговорност* (за себе, друге, државу, имовину, међународну заједницу и све вриједности које треба да се штите, као што су здравље, морал, животна средина, генетика, културно наслеђе и др.);
- *свијест* (о потреби, начинима и средствима штићења наведених вриједности, затим свијест о изворима и облицима угрожавања, њиховој снази и времену трајања, свијест о снази и моћи и потреби индивидуалне и колективне заштите и свијест о властитим задацима и правима у томе);
- *солидарност и партиципација*, која подразумијева да безбједност не настаје сама од себе, већ се изграђује, брани и унапређује, што зависи од индивидуалног и групног рада, одрицања и улагања у безбједност, приликом чега се морају уважавати други људи и њихове потребе;
- *жеља* за дизањем гласа против појава којима се угрожава безбједност, да се оне етикетирају и да се предузму мјере за њихово отклањање и побољшање стања;
- *подстицај* за промјену ствари у позитивном правцу, тј. да се буде у служби одређених дешавања, како би се безбједност унапређивала;

¹ Стајић, Љ., Мијалковић, С., Станаревић, С.: *Безбедносна култура*, Драганић, Београд, 2005, стр. 21.

² Исто, стр. 21.

³ Исто, стр. 34.

⁴ Исто, стр. 32.

- *инвентивност, смјелост и ризик* су незаобилазни елементи сваке акције која је позитивно усмјерена ка промјенама;
- *акција* уз подстицај представља извршну мјеру којом се стање доводи на жељени ниво. Она доводи до жељених промјена, а може се односити на препознавање извора, облика и носиоца угрожавања, на дефинисање стратегије заштите вриједности (организовање, регулисање и успостављање односа), те акцију као непосредно дјеловање.

Овоме треба додати и *знање*, јер да би се могло превентивно поступати у елиминисању одређених појава којима се угрожава безбједност, неопходно је знати шта и на који начин може угрозити безбједност, те које мјере предузети да се то стање поправи.

Проф. Стајић, мр Мијалковић и Станаревић безбједносну културу дефинишу као *"скуп усвојених ставова, знања, вештина и правила из области безбедности, испољених као понашање и процес, о потреби, начинима и средствима заштите личних, друштвених и међународних вредности од свих извора, облика и носилаца угрожавања, без обзира на место или време њиховог испољавања"*.¹

Из саме дефиниције се јасно види да безбједносну културу као категорију мултидисциплинарног садржаја чини више елемената као што су *ставови, знање, вјештина, правила, понашање и процес, потреба, начин и средство заштите*, те *вриједности* које се штите.

Једна од најважнијих улога безбједносне културе јесте *превенција*, а састоји се у благовременом препознавању, односно уочавању одређених појава које би могле угрозити или већ угрожавају безбједност, са циљем њиховог одвраћања, и/или спречавања и/или предупређења тих појава и њихових носилаца, како не би дошло до угрожавања на штету државе, друштвене групе, организације или појединца.

Безбједносна култура се може односити на више сегмената безбједности, као што су: здравствена безбједносна култура, нуклеарна безбједносна култура, саобраћајна безбједносна култура, полицијска безбједносна култура итд. Као вриједност сваког друштва безбједносна култура се стиче и развија у породици као основној ћелији друштва, затим се проширује у току школовања, допуњује на радном мјесту, уобличава културним идентитетом, непосредним окружењем и саморефлектујућим карактером и развијеношћу позитивне личности појединца.

Из претходног излагања је јасно да постоји узрочно-посљедична веза између безбједности и безбједносне културе. Основна улога безбједносне културе се своди на то да се њеним развојем и квалитетом у битној мјери остварује и повољније стање безбједности, како личне, тако и у једној држави – друштву, односно међународној заједници, што се нарочито односи на област заштите животне средине. У односу на многе друге облике угрожавања безбједности (спољње и унутрашње, како оружане, тако и неоружане), угрожавање животне средине се највише испољава на глобалном нивоу, јер од дјелатности човјека може бити угрожена цијела Земља.

1.3. Екологија, животна средина и одрживи развој

1.3.1. Појам и гране екологије

Екологија је широко подручје које обухвата много поддисциплина, тако да се ријетко може срести нека наука која је толико мултидисциплинарна као екологија.

¹ Исто, стр. 34 и 35.

Иако се развила као грана биологије, она се користи и сазнањима хемије, физике, математике, молекуларне биологије, нанотехнологије и бројних других природних наука. Екологију је у науку први увео Ернест Хекел 1868. године.

У књизи Еколошка етика се каже да је екологија „*наука која проучава жива бића у њиховом односу са властитим биотичким и абиотичким окружењима*“.¹

Екологија је наука која се бави односима живих бића и њихове животне средине, као и узајамним односима свих организама у природи. Једноставно речено, то је *наука која изучава механизме опстанка живих бића*, или још једноставније, *наука о опстанку живота*². Она је позорница еволуције, односно „*наука о домаћинству природе*“.³

Екологију као науку можемо подијелити у више подврста⁴, и то:

- *Бихевиорална екологија*, која проучава улоге понашања у прилагођавању животиња на животну средину у којој се налазе;
- *Популацијска екологија*, која проучава динамику популација одређене врсте;
- *Биоценологија* (или *синекологија*), која се усмјерава на интеракције између врста унутар неке биоценозе (животне заједнице);
- *Екологија екосистема*, која проучава токове материје и енергије кроз биотичке и абиотичке компоненте екосистема;
- *Системска екологија* представља интердисциплинарно поље које је усмјерено на проучавање, развој и организацију еколошких система из холистичке (универзалне) перспективе;
- *Крајобразна екологија*, која проучава процесе и везу између много различитих екосистема неког подручја или географски веће површине, и
- *Еволуцијска екологија*, која проучава екологију на начин који се експлицитно фокусира на еволуцијску историју врста и њихових интеракција.

Екологија се такође може подијелити и на *екологију животиња* и *екологију биљака*, а према проучаваном биому и на *арктичку екологију* (или *поларну екологију*), *тропску екологију*, *пустињску екологију* и тд. Постоје одређена схватања према којима се екологија може подијелити на *хемијску екологију*, *генетичку екологију*, *статистичку екологију*, *теоретску екологију* и тд.

На основу свега може се казати да је екологија *наука која изучава природне односе који омогућавају опстанак живих бића (људи, биљака и животиња)*.

1.3.2. Појам животне средине

Животна средина, односно човјекова околина представља све оно што нас окружује, односно све оно са чиме је директно или индиректно повезана човјекова животна и производна активност. *Природна средина* представља близак појам при чему овдје не морају бити присутне активности човјека нити човјек мора имати непосредних утицаја. Ипак, у погледу технолошког напретка, развоја индустрије и све већег утицаја човјека на глобалном нивоу на природу и екосистеме граница између ова два термина постаје све нејаснија. Животна средина се одликује великом варијабилношћу и

¹ Џозеф Р. Де Жарден: *Еколошка етика – увод у еколошку филозофију*, ЈУ Службени гласник, Београд, 2006, стр. 427.

² Пантелић, М., и др. *Екологија и заштита животне средине*, Технички факултет, Чачак, 2007, стр. 2.

³ Исто, стр. 1.

⁴ www.tims.edu.rs/en/...principi-održivog-razvoja?...poj-am-i-definicija

хетерогеношћу у времену и простору, што је резултат дјеловања стално промјенљивог комплекса еколошких услова. Овим условима се прилагођавају одређене врсте нових организама као што су људи, животиње и биљке.

У *Енциклопедији – животна средина, одрживи развој*, наводи се да је животна средина "комплекс физичко-хемијских и биолошких услова, карактеристичних за одређени организам на датом месту и у дато време".¹

За животну средину се може казати да је *израз природних и вјештачки створених односа који у склопу биосфере (екосфере) омогућавају опстанак постојећих живих организама.*

1.3.3. Појам одрживог развоја

Обзиром да се поред појма екологије и животне средине често помиње и одрживи развој, неопходно је образложити и овај појам који се први пут помиње још давне 1713. године у вези са одржавањем шума. *Одрживи развој* може се дефинисати као *развој који задовољава потребе данашњице, а истовремено не угрожава могућност будућих генерација да задовоље своје потребе.*

Концепција одрживог развоја базира се на три основна принципа:

- *принцип еколошке одрживости*, који обезбјеђује да развој буде компатибилан са одржавањем виталних еколошких процеса, биолошке разноврсности и биолошких ресурса;
- *принцип социјалне и културне одрживости*, који обезбјеђује да развој буде компатибилан са културом и традиционалним вриједностима људских заједница и доприноси јачању њиховог идентитета, и
- *принцип економске одрживости*, који обезбјеђује да развој буде економски ефикасан и да се ресурсима управља на начин да њих могу успјешно да користе и будуће генерације.

Од поштовања назначених принципа одрживог развоја, увелико зависи опстанак људи и других живих бића на планети Земљи.

2. Резултати истраживања стања безбједносне културе грађана Републике Српске у заштити животне средине

У овом дијелу биће приказани резултати истраживања везаних за стање безбједносне културе у области заштите животне средине у Републици Српској.² Истраживањем се настојало утврдити какви су ставови, знање и свијест испитаника из области заштите животне средине, у коју сврху је кроз 19 питања анкетирано 215 испитаника различитих степена и профила стручне спреме, те година старости.

а) Знање испитаника

Код сагледавања овог сегмента безбједносне културе утврђивано је колико испитаници посједују знања о томе које материје загађују, односно угрожавају животну средину, каква је функција озонског омотача, које материје га угрожавају и какве посљедице могу наступити уколико дође до пробијања или нестанка озонског омотача, које материје изазивају повећан „ефекат стаклене баште“ и у ком проценту, које

¹ Група аутора: *Енциклопедија – животна средина, одрживи развој*, Еколибри, Београд, 2003, стр. 39.

² Магистарски рад аутора овог текста на тему: „Улога безбједносне културе у заштити животне средине у Републици Српској“, 2008.

болести изазива прекомјерна радијација и ко је надлежан да контролише њен ниво. Поред тога, утврђивано је да ли испитаници знају које болести изазива прекомјерна употреба пестицида, који метали и друге опасне материје изазивају рак код човјека, који микроорганизми су патогени по људе, те знање о томе шта је безбједносна култура у заштити животне средине.

Анализом прикупљених података утврђено је да:

- испитаници немају довољно знања о томе које материје највише угрожавају животну средину;
- више од половине испитаника (58,6%) зна ко је надлежан да контролише ниво радијације у Републици Српској, што се може сматрати добрим;
- већина испитаника (89,7%) зна које болести код људи изазива прекомјерна радијација, што указује да је по овом сегменту безбједносна култура испитаника на задовољавајућем нивоу;
- већина испитаника (85,1%) не зна гдје се налази озонски омотач. Слабо знање испитаника везано за ово питање указује да је неопходно додатно информисање;
- већина испитаника (77,7%) зна да би живот на планети Земљи изумро да дође до пробијања или нестанка озонског омотача, мада би било потребно да одговор на ово питање знају сви;
- је знање испитаника о материјама које угрожавају озонски омотач на веома ниском нивоу, због чега и не посвећују довољно пажње његовом очувању из домена својих могућности, што говори о веома ниском нивоу безбједносне културе;
- испитаници не знају које материје и у ком обиму изазивају повећан „ефекат стаклене баште“ које изазива глобално отопљавање и пријети катаклизмом (само један испитаник - полицајац или 0,45% је тачно одговорио на ово питање);
- већина испитаника зна које штетне посљедице по здравље људи има прекомјерна употреба пестицида. Ово указује да је безбједносна култура испитаника по овом питању на потребном нивоу;
- већина испитаника не зна који метали и друге опасне материје изазивају рак код човјека, што се чак може казати и за испитанике који су здравствене струке, јер је само 38,9% њих тачно одговорило на ово питање. Резултати овог истраживања говоре да је безбједносна култура испитаника на ниском нивоу, и да је неопходно додатно информисање;
- већина испитаника не посједује потребно знање о томе који микроорганизми (вируси, бактерије) су данас патогени по здравље људи, јер званична медицина за њих још увијек не зна узрок њихове појаве, због чега нема ни лијека. Знање испитаника који су здравствене струке је тек за нијансу (1,8%) боље од осталих испитаника. И код овог питање је видљиво да је безбједносна култура испитаника на ниском нивоу;
- када је у питању познавање дефиниције безбједносне културе, утврђено је да 40,5% испитаника зна шта је безбједносна култура у заштити животне средине. Важно је нагласити да код испитаника који су запослени у конвенционалним субјектима безбједности, тај проценат износи 43,75% (припадници МУП-а, комуналне полиције, здравствени радници и студенти Факултета за безбједност и заштиту Бања Лука), што говори да је њихово знање у овом погледу недовољно, јер је незнатно веће од испитаника који се

третирају као припадници неконвенционалних или суплементарних субјеката безбједности.

У цјелини посматрано, може се закључити да знање испитаника из области заштите животне средине није на потребном нивоу и да је потребно предузети додатне мјере на његовом побољшању.

б) Ставови испитаника

Када је у питању овај сегмент безбједносне културе, утврђивано је какве ставове, односно мишљења испитаници имају у погледу фактора који негативно утичу на ниво безбједносне културе, затим мјера које могу утицати на подизање стања заштите животне средине на виши ниво, те у погледу образовања грађана када је у питању заштита животне средине.

Анализом прикупљених података утврђено је да:

- испитаници имају исправан став у погледу фактора који утичу на ниво свијести о потреби заштите животне средине, што указује на висок ниво безбједносне културе, када је у питању овај сегмент;
- испитаници немају исправан став када су у питању мјере за подизање нивоа заштите животне средине на глобалном плану, јер су веома ниску оцјену добиле мјере „смањење броја становника планирањем породице“ (1,72), „смањења употребе штампе ради очување шума које су кисеоник наше планете Земље“ (2,53), „премјештање дијела становника из градова на села ради производње органске хране“ (2,74);
- испитаници имају исправан став када је у питању образовање становништва у погледу заштите животне средине, јер се 87,9% испитаника изјаснило да у систем образовања, треба увести као посебан предмет, „Заштита животне средине“, од чега 76,7% испитаника да се изучава у осмогодишњој школи, 50,2% у средњој, а 27% на факултетима.

в) *Свијест* испитаника утврђивана је путем питања због којих разлога не би пријавили надлежном органу уочену појаву којом се угрожава животна средина. Показало да свијест испитаника није на потребном нивоу, јер је само 33,5% испитаника изјавило да би случај пријавило надлежном органу. Чак 55% испитаника сматра да од надлежних државних органа не би нико реаговао, а 8,4% испитаника се изјаснило да би се плашили освете, јер сматрају да не би били заштићени.

Када су у питању испитаници који раде у конвенционалним субјектима безбједности, 71,4% припадника комуналне полиције изјаснило се да би случај пријавили надлежном органу. На исти начин је поступило и 59,46% припадника Министарства унутрашњих послова, те 16,66% испитаника који раде у здравственим организацијама, што је веома ниско, с обзиром на улогу коју имају у заштити животне средине. Ово се посебно односи на испитанике запослене у здравственим организацијама који су задужени да се брину о здрављу људи.

г) Код осталих питања код којих се прожима више постулата базбједносне културе дошло се до сљедећих закључака:

- Када је у питању познавање закона којима се штити животна средина, 17,22% испитаника у просјеку се изјаснило да познаје ове прописе, 34,95% да их не познаје, док се 35,45% испитаника изјаснило да ове прописе познаје дјелимично. Важно је нагласити да нема посебне разлике у познавању ових прописа између професионалних и непрофесионалних испитаника. Занимљиво је да се само 57,1% испитаника који раде у комуналној полицији изјаснило да

познаје Закон о управљању отпадом, што је недовољно из разлога што управо ова служба непосредно примјењује овај закон у пракси. Ако се сагледава образовна структура испитаника који раде у комуналној полицији према степену и врсти стручне спреме, може се закључити да она у потребној мјери не одговара по врсти, а дјелимично ни по степену. Од укупно 14 анкетираних комуналних полицајаца, осам посједује високу стручну спрему (факултет криминалистичких наука, факултет политичких наука, грађевински факултет, поморски факултет – наутика, саобраћајни факултет, пољопривредни факултет и двојица филозофски факултет), четворица вишу (управну, економску, машинску и пољопривредну), а двојица средњу стручну спрему (машинска и економска школа). Из предњег произилази да је одабир кадрова за ову службу неадекватан, што може указати и на чињеницу да је руковођен страначким или неким другим интересима ван струке.

- Када су у питању мишљење и знање испитаника у погледу рангирања субјеката одговорних за заштиту животне средине, може се закључити да оно, у потребној мјери, није исправно. Од конвенционалних субјеката безбједности веома ниску оцјену у погледу одговорности добила је полиција МУП-а (2,20), иако она на плану заштите животне средине може урадити много, с обзиром да путем својих припадника покрива цјелокупну територију и може да уочи велики број незаконитих радњи којима се угрожава животна средина. С друге стране, полиција је одговорна за стање укупног криминалитета, па тако и еколошког. Насупрот полиције која је добила веома ниску оцјену у погледу одговорности за заштиту животне средине, од суплементарних субјеката безбједности веома високу оцјену су добили грађани као појединци (3,94), а добру медији (3,45) и васпитно-образовне установе (3,40).
- Када је у питању ангажованост субјеката надлежних за заштиту животне средине на посебно организованој додатној информисаности грађана ради заштите животне средине, мишљење испитаника је да су они у великој мјери неактивни. Ако се искључе васпитно-образовне установе које ову материју обрађују кроз наставне часове из познавања природе и друштва, биологије, хемије, физике и др., остали субјекти то чине у веома малом обиму (комунална полиција држала је предавања из ове у 11 случајева, невладине организације које се баве екологијом у 10 случајева и Министарство унутрашњих послова у 5 случајева), док инспектор за заштиту животне средине није пружао испитаницима додатне информације у вези заштите животне средине на плански и организоваан начин. Приказани резултати се односе на петогодишњи период (2003-2007). Ово указује на то да у погледу организације субјеката који су надлежни за заштиту животне средине треба нешто мијењати.
- Када је у питању ангажовање медија у додатној информисаности грађана на плану заштите животне средине, испитаници су се изјаснили да највише информација добијају путем телевизије (139 испитаника или 64,6%), затим штампе (29,7%) и радија (20,9%). Интернет у ову сврху користи 19,5% испитаника, док стручну литературу чита тек 1,4% испитаника. Доследно, планско и организовано ангажовање конвенционалних субјеката (инспекција за заштиту животне средине, комунална полиција, Завод за заштиту здравља и др.), те неких суплементарних као што су невладине организације које се баве питањима екологије, могли би путем медија у великој мјери унаприједити стање безбједносне културе у области заштите животне средине.

Када су у питању стратификовани узорци (професионалци и непрофесионалци, испитаници који су живјели у иностранству дуже од двије године и они који нису, испитаници по основу стручне спреме, те по демографском основу), могу се извести следећи закључци:

- у цјелини гледано, нема скоро никакве разлике у знању и ставовима између испитаника који се третирају као професионалци и оних који то нису. Када је у питању заштита животне средине, тешко је говорити о професионалцима, јер се ради о веома хетерогеној области са примјесима различитих наука као што су физика, хемија, биологија, технологија, геологија, медицина, молекуларна биологија, безбједносно-криминалистичке и правне науке и др. Имајући у виду ове захтјеве, те стручна спрема по степену и врсти која је наведена за испитанике из комуналне полиције који у овом истраживању представљају најјаче професионалце јер се најнепосредније баве пословима заштите животне средине, неопходно је формирати Еколошки факултет на коме би се намјенски школовали кадрови за ову врсту посла;
- Исто тако, нема готово никакве разлике у знању и ставовима грађана из области заштите животне средине који су радили дуже од двије године у иностранству, што се, углавном, може правдати ниском образовном структуром испитаника који су „трбухом за крухом“ тражили посао у иностранству (углавном основна и нижа стручна спрема);
- Нема посебне разлике у знању и ставовима испитаника по степену стручне спреме, из разлога што су ову материју сви изучавали, прије свега, у основној и дијелом у средњој школи, кроз наставне часове из природе и друштва, физике, хемије, биологије и др, што потврђује и чињеница да је најтачније одговоре на постављена питања дао ученик из гимназије;
- Ваља нагласити да нема никакве разлике у знању и ставовима испитаника по демографском основу (град, приградско насеље, село).

Исто тако, важно је истаћи да испитаници сматрају да је ефикасност државних органа надлежних за заштиту животне средине веома ниска, чему је у многоме допринијела њихова неадекватна организација, касно доношење прописа који регулишу ову област, те њихова недоследна примјена у пракси.

3.Препоруке

У циљу побољшања свих сегмената безбједносне културе у заштити животне средине (знања, ставова, вјештина, свијести и др.), неопходно је да се:

- створе друштвени услови (економски, политички, социјални, морални и др.) путем којих ће се обезбиједити јачање свијести грађана, која је предуслов за јачање и развијање како опште, тако и безбједносне културе у области заштите животне средине;
- од стране надлежног министарства издају брошуре или слични облици публикација у којима ће бити указано на материје које угрожавају животну средину, штетне посљедице по здравље људи и друге живе организме, са циљем да грађани, а посебно омладина, овладају мјерама и активностима које треба предузимати на плану благовременог неутралисања појава и догађаја којима се угрожава животна средина;

- више него до сада плански и организовано ангажују медији на плану подизања безбједносне културе у заштити животне средине;
- у основне и средње школе *уведе посебан предмет „Заштита животне средине“ у основне и средње школе*. На овај начин ће млађи узрасти стећи потребна знања и вјештине, што ће имати веома позитиван ефекат на развој и јачање безбједносне културе грађана у заштити животне средине.

Када је у питању међународна сарадња у области заштите животне средине у вези са побољшањем безбједносне културе, неопходно је:

- промовисање међународних уговора и других аката из области заштите животне средине путем медија;
- укључивање у међународне асоцијације које се баве питањима заштите животне средине ради размјене података из ове области;
- едукација домаћих стручњака на међународним скуповима који се организују и одржавају у вези заштите животне средине, посебно када су у питању најактуелнији проблеми из ове области (климатске промјене и др.);
- преузимање материјала о заштити животне средине које су сачинили међународни субјекти који се баве овом проблематиком (UNEP и др.), и емитовање путем ТВ и других врста медија, посебно у вријеме када их могу гледати и слушати лица млађег узраста.